

UNIWERSYTET KAZIMIERZA WIELKIEGO W BYDGOSZCZY

WYDZIAŁ PEDAGOGIKI

ADRIAN PIENDEL

STRESZCZENIE

**EDUKACJA OBYWATELSKA W KONTEKŚCIE
REKONSTRUKCJONIZMU SPOŁECZNEGO
THEODORE’A BRAMELDA. IMPLIKACJE DLA
WSPÓŁCZESNEJ EDUKACJI**

**Rozprawa doktorska przygotowana pod opieką naukową
prof. dr hab. Piotra Kostyło**

Należy zauważyć, że o ile zagadnienie edukacji obywatelskiej jest coraz częściej podejmowane przez pedagogów, o tyle rekonstrukcjonizm społeczny nie jest koncepcją powszechnie wykorzystywaną w polskiej pedagogice. Także światowa nauka nie rozwija dziś na szerszą skalę studiów nad myślą Theodore'a Bramelda. Ogólnym celem przeprowadzonych i zaprezentowanych tu badań jest przybliżenie koncepcji rekonstrukcjonizmu społecznego jako narzędzia rozwijania edukacji obywatelskiej. Podejmowane tu rozważania nad edukacją obywatelską, widzianą w świetle rekonstrukcjonizmu społecznego, dotyczą, z jednej strony, tego, w jakim stopniu wątki obecne w myśli Bramelda są już pośrednio obecne w podstawach programowych realizowanych w polskich szkołach, oraz z drugiej tego, w jaki sposób włączenie kolejnych wątków ubogaciłoby nauczanie i uczenie się w ramach edukacji obywatelskiej.

Aby odpowiedzieć na te dwa pytania, po pierwsze, wyłonione zostały cztery kluczowe kategorie analizowane przez Bramelda w ramach rekonstrukcjonizmu społecznego: demokracja, kultura, wartości oraz edukacja. Następnie analizie poddano wybrane podstawy programowe nauczania na poziomie szkoły ponadpodstawowej. Podstawy te odnoszą się do przedmiotów, w których pojawiają się treści właściwe dla edukacji obywatelskiej. Warto zaznaczyć, że treści te pojawiają się nie tylko w ramach przedmiotów historia, historia i teraźniejszość oraz wiedza o społeczeństwie, ale także w ramach języka polskiego oraz geografii. Następnie podjęto namysł, które z czterech wymienionych powyżej kategorii pojawiają się w tych wątkach oraz w jaki sposób są w nich ujmowane. Celem tego miało być uświadomienie sobie, jakiego rodzaju implikacje dla współczesnego nauczania edukacji obywatelskiej w Polsce mogą wynikać z bardziej świadomego i zdecydowanego wprowadzenia do polskich podstaw programowych wrażliwości charakterystycznej dla rekonstrukcjonizmu społecznego.

Rozprawa niniejsza sytuuje się przede wszystkim w nurcie filozofii edukacji. Wynika to przede wszystkim z definicji rekonstrukcjonizmu społecznego jako jednej z podstawowych filozofii edukacji. W taki sposób swoją koncepcję rozumiał także Brameld. Aspekty tej filozofii są wykorzystywane, aby przeanalizować pewien fragment edukacji – wybrane podstawy programowe pięciu przedmiotów, w których to podstawach pojawiają się cztery pojęcia charakterystyczne dla rekonstrukcjonizmu społecznego. Dokonana została filozoficzno-pedagogiczna analiza tych pojęć i podjęto próbę odpowiedzi na pytanie, w jakim stopniu pojęcia te mają rekonstrukcjonistyczny sens, a w jakim stopniu go nie mają. Założeniem pedagogicznym było to, że edukacja obywatelska oparta na owych czterech brameldowskich pojęciach niosłaby w sobie większy potencjał pozytywnej zmiany

(rekonstrukcji) społeczeństwa. Odnoszenie założeń tej filozofii do podstaw programowych wiążących się z edukacją obywatelską niesie w sobie nie tylko wyraźny rys filozoficzny, ale i praktyczny.

Najważniejszą procedurą badawczą zastosowaną w niniejszych rozważaniach jest analiza wybranych treści podstaw programowych. Punktem wyjścia jest tu selekcja podstaw programowych do pięciu przedmiotów, a następnie wyłonienie z tychże podstaw treści traktujących o nauczaniu z zakresu edukacji obywatelskiej. Podstawy programowe, które poddane zostały analizie, to podstawy kształcenia obejmujące szkolnictwo ponadpodstawowe. Zastosowana procedura badawcza ogranicza się do analizy polskich podstaw programowych, ponieważ celem pracy jest odniesienie założeń rekonstrukcjonizmu społecznego z zakresu edukacji obywatelskiej tylko do polskiej edukacji. Procedurę tę uznano za przydatną, a także konieczną w świetle reformy prawa oświatowego wprowadzonej w życie w 2017 roku. Założono, że wprowadzenie w życie nowych podstaw programowych pozostawia pewną lukę poznawczą w obszarze edukacji obywatelskiej i że warto przyrzeć się tej kwestii w kontekście rekonstrukcjonizmu społecznego. Analiza podstaw programowych umożliwiła poznanie tego, w jaki sposób ujmuje się w Polsce edukację obywatelską oraz jakie treści wchodzi w jej zakres. Opracowanie tych podstaw umożliwiło również podjęcie zagadnienia możliwych implikacji założeń rekonstrukcjonizmu społecznego dla współczesnego podejścia do nauczania i uczenia się edukacji obywatelskiej. Uznano, że taka procedura badawcza otworzy możliwość wskazania w wynikach badań aspektów innowacyjnych i twórczych.

Drugą procedurą badawczą, jaką posłużono się w niniejszej pracy, jest rekonstrukcja pozytywna rekonstrukcjonizmu społecznego, włączając w to podejście komparatystyczne na poziomie porównania tej filozofii z perenializmem, esencjalizmem i progresywizmem. Rekonstrukcja pozytywna dokonuje się tutaj również za sprawą przywołania rekonstrukcjonizmu społecznego i przedstawienia jego głównych założeń. Rekonstrukcję pozytywną zastosowano w celu głębszego uświadomienia sobie założeń rekonstrukcjonizmu, celów, jakie przed sobą stawia, oraz środków i ukierunkowania dążeń do wyznaczonych celów. W ten sposób założenia brameldowskiego rekonstrukcjonizmu społecznego mogły być zwięźle zestawione z założeniami innych filozofii edukacji. Zastosowanie tej metody badań było konieczne w celu podkreślenia kluczowego znaczenia pojęć demokracji, kultury, wartości i edukacji w wymienionej filozofii edukacji. W tej części prowadzonych badań nie skupiono się na gruntownej analizie całej koncepcji rekonstrukcjonizmu społecznego, ale jedynie na wskazanej powyżej kwestii. W tym celu wykorzystano zarówno oryginalne źródła autorstwa Theodore'a Bramelda, jak i teksty wtórne.

Głównym przedmiotem przeprowadzonych badań stało się pięć podstaw programowych wybranych przedmiotów szkolnych, na poziomie ponadpodstawowym, w których to podstawach pojawiają się wyróżnione powyżej cztery brameldowskie kategorie. Analizie poddano rozumienie tych kategorii przez autorów podstaw programowych i podjęto próbę odpowiedzi na pytanie, w jakim stopniu, o ile w ogóle, kategorie te niosą w sobie przesłanie charakterystyczne dla rekonstrukcjonizmu społecznego. W sytuacji, gdy takich odniesień nie ma, sugeruje się, co zyskałaby edukacja obywatelska, gdyby się one pojawiły. Można powiedzieć, że rekonstrukcjonizm społeczny stał się tu narzędziem, za pomocą którego dokonano namysłu nad podstawami programowymi wybranych przedmiotów szkolnych i zadano pytanie o rekonstrukcjonistyczny potencjał tychże podstaw, a w konsekwencji polskiej edukacji obywatelskiej.

Celem teoretycznym prowadzonych badań jest odpowiedź na pytanie, w jakim stopniu wybrane polskie podstawy programowe są rekonstrukcjonistyczne, a także w jaki sposób można by je uczynić takimi w większym stopniu.

Z tak sformułowanego celu teoretycznego badań wyłaniają się cele szczegółowe badań własnych:

1. Jakie kategorie pojęciowe rekonstrukcjonizmu społecznego Theodore'a Bramelda stanowią podstawę rekonstrukcjonistycznej koncepcji edukacji obywatelskiej?
2. W jakich kontekstach, kategorie pojęciowe wskazane w punkcie 1. występują równocześnie w polskich podstawach programowych nauczania wiedzy o społeczeństwie, historii i teraźniejszości, historii, języka polskiego oraz geografii po reformie oświatowej przeprowadzonej w 2017 roku?
3. W jakim stopniu kategorie te są ujmowane przez autorów podstaw programowych w sposób rekonstrukcjonistyczny i jakie korzyści wypływałyby z tego, że ów rekonstrukcjonistyczny sens uległby wzmocnieniu?

W kolejnych czterech rozdziałach pracy przedstawiono, po pierwsze, koncepcję edukacji obywatelskiej w ujęciu pedagogicznym; po drugiej, główne etapy życia Theodore'a Bramelda i podstawowe założenia wypracowanej przez niego filozofii rekonstrukcjonizmu społecznego; po trzeciej, rozumienie czterech brameldowskich pojęć tworzących podstawę koncepcji rekonstrukcjonistycznej edukacji obywatelskiej: demokracji, kultury, wartości oraz edukacji przez wybranych przedstawicieli polskich nauk społecznych, głównie pedagogiki; po czwartej, analizę podstaw programowych pięciu przedmiotów nauczanych w szkołach ponadpodstawowych, w ramach których przekazywane są treści z zakresu edukacji

obywatelskiej: wiedzy o społeczeństwie, historii i teraźniejszości, historii, języka polskiego i geografii – z punktu widzenia ich rekonstrukcjonistycznego potencjału.

Po zrealizowaniu zadań, jakie zostały postawione w poszczególnych rozdziałach, można stwierdzić, że u kresu tej drogi wyłonił się obraz rekonstrukcjonistycznej edukacji obywatelskiej, a także wątków rekonstrukcjonistycznych obecnych we współczesnych polskich podstawach programowych do pięciu przedmiotów realizowanych w szkołach ponadpodstawowych, w tym zakresie, w jakim przedmioty te przekazują treści z zakresu edukacji obywatelskiej. W trakcie prowadzonych w kolejnych rozdziałach rozważań często powtarzało się wyrażenie „cywilizacja światowa”. Dążenie do takiej cywilizacji ożywiało myślenie Theodore’a Bramelda przez cały okres jego naukowej twórczości. Model rekonstrukcjonistycznej edukacji obywatelskiej powinien być rozumiany jako narzędzie prowadzące do cywilizacyjnego zjednoczenia.

Czas, w którym powstawał czwarty, ostatni rozdział tej pracy był już okresem trwania, od przeszło roku, konfliktu militarnego w Ukrainie podczas, którego Rosja z socjalistycznymi zapędami napadła na wolne i suwerenne państwo. Można stwierdzić, że od 1989 roku, czyli od okresu głębokiej przemiany następującej nie tylko w polskim społeczeństwie, ale także mającej swoje skutki na arenie europejskiej, nigdy nie oddaliliśmy się tak bardzo od wizji globalnego zjednoczenia i jednomyślnego postrzegania ludzkich problemów i dylematów. Trzeba odważnie powiedzieć, że Brameld postrzegałby te fakty jako przejawy klęski ludzkości, która nie może sobie poradzić ze zbudowaniem nowej cywilizacji jedności i pokoju. Klęska ta nie może jednak usuwać z naszej świadomości idei takiej cywilizacji.

Można stwierdzić, że również polska edukacja w obszarze postaw obywatelskich jest daleka od rekonstrukcjonizmu. Polskie nauczanie byłoby bardziej zgodne z tą filozofią, gdyby w szkołach bardziej zachęcano uczniów do samodzielnego dyskusowania i analizowania współczesnych problemów ludzkości. Jednakże czy w dojrzewających polskich pokoleniach jest na tyle dużo świadomości, dojrzałości i otwartości na chęć wyrażania własnego zdania? Czy w polskich uczniach jest wystarczająco dużo odwagi do krytykowania stanu zastanego i chęci do niesienia zmiany? Są to w tej chwili pytania retoryczne, na które odpowiedzi można by udzielić podejmując odrębne badania naukowe.